

Russisk ikon fra årene rundt 1875

Tempera og forgylling på tre, 28 x 23,6 cm. NK475, Universitetsmuseet i Bergen, Kirkesamlingen.

Den hellige Nikolaus

Nikolaus er en av de mest populære helgener i den ortodokse kirke og har vært avbildet på ikoner i mer enn 1200 år! Vi kjenner ham også fra norsk middelalder – i Bergen ble en Nikolaus-kirke oppført tidlig på 1100-tallet bak Bryggen ovenfor Øvregaten. Nikolaus levde tidlig på 300-tallet og var biskop av Myra i Lilleasia, i dag Tyrkia. I tider der enhver form for lengre reise var vanskelig og farefull, var han viktig som vernehelgen for reisende, især sjøfarende, og for handelsmenn (som jo var helt avhengige av at deres varer kom godt frem). Ellers kunne han også verne mot mange andre ulykker og farer. Det er også Nikolaus som i endret form har gitt opphav til forestillingen om Julemannen.

Ikonet viser Nikolaus i samsvar med tradisjonen med rynker som en eldre skjegget biskop. Til høyre for ham sees oppe en liten Kristus figur med en evangeliebok, til venstre en liten Jomfru Maria med et *omforion*, det er et særlig korsmønstret bånd som biskopen bærer i den ortodokse kirke. Nikolaus ønsket nemlig ikke å bli biskop, men i en drøm viste Jesus og Maria seg for ham med disse tegnene på bispeverdigheten, og da innså han at det var Guds vilje at han skulle bli biskop. Ikonet fremstiller altså dette drømmesyntet.

Som biskop holder Nikolai en evangeliebok som er slått opp på et sitat fra Lukas 6:17 på kirkeslavisk: «På den tid gikk Jesus ned med [apostlene] og ble stående på en slette og med ham en stor flokk av hans disipler og en stor mengde folk». Det er begynnelsen på Bergprekenen, den evangelietekst som leses på St. Nikolaus' festdag, den 6. desember. Det er også den vanligste tekst på Nikolaus-ikonene.

Det var urolige tider i Russland med sosial uro etter hvert som byene ble fylt med fattige. Flere attentatforsøk på tsar Alexander II fant sted, og i 1881 lyktes det å drepe tsaren. Men troen sto fremdeles sterkt i befolkningen, selv om kirken var tett knyttet til den herskende elite. Ettersom befolkningen i Russland økte sterkt fra årene omkring 1840, fantes således et enormt behov for ikoner i Russland. Tross alle fromme forestillinger om hvordan ikoner skulle lages, forekom det derfor også masseproduksjon for det store markedet.

Sannsynligvis gjorde snekkere mengder av treplater og brett klare for maling etter bestilling og altså uavhengig av maleren. Man ser at det er innfelt et stykke tre på tvers, en labank, som skulle forhindre at brettet slo seg for mye. Siden altså snekkere satt og produserte brett som så ble brakt til malerne, var det

nødvendig å risse inn på baksiden hva som skulle males på hver plate, og hva ikonet skulle koste (dvs. hvor detaljert og fornemt det skulle være). På baksiden av dette ikonet er det således risset inn flg. "bestilling" på vanlig russisk, men med noen ortografiske feil: "*Bilde [av] Nikola[us], forgyll, preget, halv[figur], 80 [kopek]*".

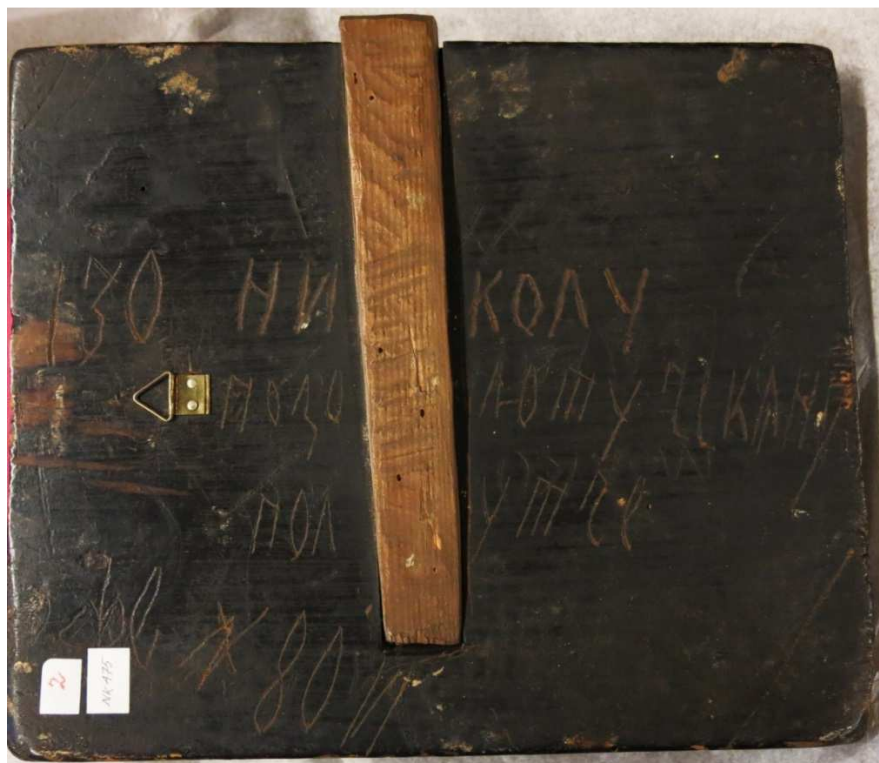
Prisen på en ku var 2-3 rubler, så 80 kopek, 0,8 rubel, var altså ingen ubetydelig utgift. Så er ikonet da også av nokså god kvalitet og har med de to små figurene som viser helgenens drømmesyn. Når maleren fikk brettet, sikkert allerede grundert på malesiden, kunne han på baksiden se at bildet skulle være en halvfigur av Nikolaus, der rammen og glorien skulle være preget og forgyllt, slik vi ser det på ikonet, og at det skulle koste 80 kopek. Hvordan utformingen av motivet skulle være visste maleren fra motivets tradisjon og den angitte prisen. Selve brettet kan godt være eldre enn maleriet og kanskje stamme fra 1700-årene, dvs. at det ble gjenbrukt her.

For øvrig er dette ikonet malt i den tradisjonelle stilen, dvs. innenfor ikontradisjonen med sterk stilisering av motivet. På dette tidspunktet kunne man også se ikoner malt i vestlig stil av såkalte «frjasisty», de tysk-orienterte, mens dette ikonet åpenbart er malt av en som tilhørte de konservative malerne, «starinki». Det passer godt til det forhold at Nikolaus' velsignelsesgest med høyre hånd viser at ikonet henvender seg til et «gammeltroende» publikum.

Når den troende bøyer seg over ikonet og kysser det, er det ikke et stykke bemalt tre som vises ære, men den hellige personen som ikonet forestiller. Er ikonet malt med den rette begrunnelsen, til religiøs bruk og på den rette måten, er helgenen må en måte selv er til stede i sitt bilde som bildets prototype. Allerede konsilet i 787 hadde da fremholdt at ikonene nettopp kunne få de troende til minnes helgenene og ønsket å bli mer som dem. Den ære som vises bildet overføres derfor på ham som bildet forestiller, nemlig Den hellige Nikolaus. Og æres helligheten æres i siste instans Gud som er opphav til all hellighet.

NK 475

NK 475, bakside

Russiske mynter med verdiene 5, 3, 2 og 1 kopek fra årene 1840-1880.

Bronsemynter, Universitetsmuseet i Bergen, Mynt- og medaljesamlingen.

Det som vises her er 80 kopek i skillemynt – altså prisen på ikonet.

Russisk bronseikon av Den hl. Nikolaus

Støpt relieff med emalje i flere farger. Siste halvdel av 1800-årene, 6,2 x 5,5 cm. Privat eie.

Den er utsmykket. Ikonet har hempe slik at det kan henge om halsen og ble båret til beskyttelse, f. eks. av soldater i krig. I tillegg til Nikolaus' visjon øverst, står det nederst på hver side en mannlig helgen.